

بسم الله الرحمن الرحيم

راهکارهای برون رفت از آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر جدید

الهام قاسمی^۱

چکیده

خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار فرد ایفا کرده و آسیب‌های رفتاری آن می‌تواند تبعات جدی برای جامعه به همراه داشته باشد. این تحقیق با استفاده از روش توصیفی، به بررسی چالش‌های موجود در خانواده‌ها و ارائه راهکارهایی برای کاهش این آسیب‌ها پرداخت. هدف از این تحقیق، شناسایی راهکارهای مؤثر برای تقویت بنیان خانواده و پیشگیری از آسیب‌های رفتاری است. نتایج نشان داد: آموزش مهارت‌های زندگی، تقویت نقش سازمان‌های غیردولتی، برگزاری برنامه‌های فرهنگی و هنری می‌تواند به بهبود روابط خانوادگی و کاهش آسیب‌های رفتاری کمک کند.

واژگان کلیدی: آسیب رفتاری، خانواده، راهکار.

^۱. الهام، قاسمی، طلبه سطح دوم حوزه علمیه زینب کبری سلام‌العلیهی ارومیه.

مقدمه

خانواده یکی از اساسی‌ترین نهادهای اجتماعی است که نقشی تعیین‌کننده در شکل‌گیری شخصیت، باورها و رفتار فرد ایفا می‌کند. این نهاد به‌عنوان نخستین محیط تربیتی و عاطفی، زمینه‌ای امن و صمیمی فراهم می‌آورد؛ تا در آن ارزش‌ها، باورها و هنجارهای اخلاقی به نسل‌های بعد منتقل شود. خانواده با ایفای نقشی اساسی در آموزش اصول اخلاقی، مسئولیت‌پذیری و همدلی، پایه‌گذار انسجام اجتماعی و سلامت روانی جامعه است. از آنجایی که نخستین تأثیرات بر رفتار و شخصیت فرد در همین محیط شکل می‌گیرد، اهمیت آن غیرقابل انکار است.

در گذشته، تربیت فرزند بیشتر بر اساس ارزش‌های سنتی و فرهنگی هر جامعه صورت می‌گرفت. والدین به‌عنوان اصلی‌ترین مرجع تربیتی، نقش مهمی در شکل‌دهی شخصیت فرزندان ایفا می‌کردند. آموزش‌هایی مانند احترام به بزرگ‌ترها، رعایت هنجارهای اجتماعی و یادگیری مهارت‌های زندگی، به‌صورت غیررسمی و از طریق تعاملات روزانه در خانواده منتقل می‌شد. این روش تربیتی، خانواده را به نهادی مستحکم برای انتقال ارزش‌ها و حمایت عاطفی تبدیل کرده بود. اما در عصر حاضر، با تغییرات سریع در سبک زندگی، فشارهای اقتصادی، نفوذ فناوری‌های نوین و چالش‌های فرهنگی ناشی از جهانی‌شدن، ساختار خانواده‌ها با تهدیدهای جدی مواجه هستند. این تغییرات باعث بروز مشکلاتی چون کاهش تعاملات مؤثر میان اعضا، اعتیاد به مواد مخدر و مشروبات الکلی، بی‌توجهی به نیازهای عاطفی، افزایش تعارضات خانوادگی، ضعف در انتقال ارزش‌های اخلاقی، افزایش آمار طلاق و خشونت خانگی شده است. در چنین شرایطی، بررسی این آسیب‌ها و شناسایی راهکارهای عملی برای مقابله با آن‌ها، امری ضروری به نظر می‌رسد.

این تحقیق به روش توصیفی، با هدف ارائه راه‌حل‌های کاربردی، به بررسی آسیب‌های رفتاری و عوامل مؤثر بر این آسیب‌ها، نقش والدین در شکل‌دهی به رفتار فرزندان و چالش‌هایی که آن‌ها در این زمینه با آن مواجه‌اند، می‌پردازد، تا بتواند از پیامدهای منفی این آسیب‌ها پیشگیری کرده و به حفظ سلامت روانی و عاطفی خانواده کمک کند. زیرا چالش‌های پیش‌روی خانواده، نه تنها سلامت روانی و اجتماعی اعضای آن را تهدید می‌کند، بلکه به تزلزل بنیان‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه نیز منجر می‌شود. بدین ترتیب، بررسی این چالش‌ها و ارائه راهکارهایی که با نیازهای عصر حاضر تطبیق داشته باشد، ضرورتی انکارناپذیر است. از این رو، سوال مقابل پیش می‌آید؛ چه راهکارهایی می‌توانند به کاهش آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر حاضر کمک کرده و بنیان این نهاد را تقویت کنند؟

پیرامون آسیب‌های خانواده و راهکارهای مبارزه با آن، آثار متعددی نوشته شده است. از جمله:

کتاب پریسا نیلفروشان با عنوان «آسیب‌شناسی خانواده: طبقه‌بندی و سنجش (۱۴۰۰)»: این کتاب سیزده مدل آسیب‌شناسی خانواده و ابزارهای سنجش آن‌ها را معرفی و تحلیل کرده است. همچنین با رویکرد سیستمی، شش محور اصلی آسیب‌شناسی خانواده و روابط اجزای آن مورد بررسی قرار گرفته است. این اثر برای تشخیص و طبقه‌بندی آسیب‌های خانوادگی بسیار مفید است.

کتاب علی دربانی با عنوان «آسیب‌شناسی خانواده (۱۴۰۱)»: این کتاب به تحلیل علل و عوامل فردی، درون‌خانوادگی و اجتماعی آسیب‌ها پرداخته است. آنچه که این تحقیق ارائه می‌دهد، شناسایی و تحلیل جامع مشکلات خانواده به صورت علمی است

پایان‌نامه زهرا فضل‌اللهی با عنوان «آسیب‌شناسی بزرگنمایی عیوب و کوچکنمایی محسنات در خانواده و راهکارهای مقابله با آن از منظر قرآن و روایات (بهمن ۱۴۰۰)» نگاشته شده است. نتایج پژوهش نشان داد: بزرگنمایی عیوب می‌تواند منجر به آسیب‌هایی چون ریخته‌شدن آبروی همسر، ایجاد کینه و عداوت، تنش‌های مستمر، بدبینی، اضطراب، بی‌اعتمادی و کاهش محبت در خانواده شود. در این راستا، این تحقیق، به ارائه راهکارهایی نظری و عملی برای مقابله با این آسیب‌ها پرداخته است. راهکارهای نظری شامل خودشناسی و آگاهی از خداشناسی است، در حالی که راهکارهای عملی شامل پرهیز از کینه، اصلاح رفتار خود پیش از دیگران، افزایش ظرفیت تحمل، تغافل، پرهیز از نزاع و احترام به یکدیگر می‌شود.

پایان‌نامه روح‌الله حسینی با عنوان «نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در قرآن و روایات (تیر ۱۴۰۱)»: این تحقیق به نقش کلیدی خانواده به عنوان نخستین نهاد تربیتی در شکل‌دهی شخصیت و ایجاد ارزش‌های اخلاقی پرداخته است. نویسنده معتقد است؛ با تربیت صحیح فرزندان و تقویت ایمان، می‌توان از بروز آسیب‌های اجتماعی جلوگیری کرد.

مقاله فاطمه و مژده طالبیگی با عنوان «بررسی روان‌شناختی - فرهنگی پدیده خشونت در بستر خانواده و راهکارهای مقابله با آن (۱۳۹۶)»: این تحقیق نشان داد: خشونت در خانواده یک رفتار آموختنی است و افراد این رفتارها را در محیط خانواده و اطرافیان خود یاد می‌گیرند. بنابراین، فرهنگ‌سازی و آگاهی‌بخشی به خانواده‌ها می‌تواند راهکار مؤثری برای کاهش خشونت در خانواده باشد.

مقاله تورج دالکی و دیگران با عنوان «آسیب‌ها، چالش‌ها و راهکارهای خانواده در دوران معاصر (۲۴ آبان ۱۳۹۹)»: این تحقیق بر نقش کلیدی خانواده در شکل‌گیری شخصیت و رشد اعضای خود تأکید دارد و عواملی مانند صنعتی‌شدن، مدرنیته و مشکلات اقتصادی را به عنوان چالش‌های اصلی خانواده معرفی می‌کند. راهکارهای پیشنهادی شامل تأکید بر اخلاق و دین، آموزش و حمایت دولتی برای حفظ پایداری خانواده است.

مقاله محمد مهدی رحیمی و دیگران با عنوان «راهکارهای فرهنگی برون‌رفت از آسیب‌های اعتقادی فرزندان در نظام خانواده از منظر قرآن کریم (۱۳۹۹)»: این تحقیق بر اهمیت تربیت دینی و فرهنگی فرزندان تأکید دارد و بررسی می‌کند که چگونه آموزه‌های قرآن می‌توانند در مقابله با آسیب‌های اعتقادی فرزندان در خانواده مؤثر باشند.

اما در مقاله‌ی فوق، راهکارهای برون‌رفت از آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر حاضر مورد تبیین و بررسی قرار گرفت؛ زیرا با توجه به تلاش پژوهشگران در منبع‌شناسی موضوع مقاله، کتاب، مقاله، پایان‌نامه‌ای با عنوان ذکر شده یافت نشد؛ از این رو نوآوری این مقاله نسبت به کتب معرفی شده، راهکارهای برون‌رفت از آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر حاضر است که به‌طور دقیق و مفصل مورد مطالعه قرار خواهد گرفت.

الف – مفهوم شناسی

در این قسمت به بررسی آن قبیل از مفاهیم و اصلاحاتی می‌پردازیم که در متن به چشم می‌خورد و نیازمند توضیحات بیشتری است، از جمله:

تعریف لغوی و اصطلاحی خانواده

تعریف لغوی خانواده: (نُ یا نِ دِ) (امر) ۱ – اهل خانه، اهل البیت | مجموعه افراد دارای پیوند سببی یا نسبی که در زیر یک سقف زندگی می‌کنند. (معین، ج ۱، ص ۶۱۳)

در اصطلاح: خانواده مجموعه‌ای از افراد با روابط سببی (ازدواج) و نسبی (والدینی و خواهر و برادری) است، که اعضای آن در آرامش و آسایش کنار هم زندگی کنند و در تمامی جوانب به طور متعادل رشد کنند و از افراط و تفریط دور باشند. (بی‌نا، ۱۳۹۸، ج ۱۰، ص ۳۹۶)

۱- راهکارهای برون‌رفت از آسیب‌های رفتاری

برای برون‌رفت از آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر حاضر، می‌توان به چند راهکار کلیدی اشاره کرد:

۱-۱- راهکارهای فردی درون خانوادگی

این راهکارها عبارتند از:

۱-۱-۱- گفت و گوهای آزاد و صادقانه با خانواده

گفت و گوهای آزاد و صادقانه با خانواده، یک عنصر کلیدی در رهایی از آسیب‌های خانواده و تقویت روابط خانوادگی است. این نوع گفتگوها نه تنها باعث افزایش صمیمیت و نزدیکی بین اعضای خانواده می‌شود، بلکه در حل مشکلات و کاهش تنش‌های خانوادگی نیز مؤثر است. (کاظمی، ۱۳۹۹)

برای برقراری گفتگوهای مؤثر، لازم است زمان و محیط مناسب انتخاب شود. والدین باید خود را مقید به زمان و برنامه مشخصی برای گفتگو در منزل بدانند و از وسایل ارتباطی الکترونیکی در حین گفتگو

اجتناب کنند. (بی‌نا، ۱۳۹۱، ص ۵۲۶) استفاده از فرصت‌هایی مانند زمان غذا خوردن یا حضور در فضاهای تفریحی خارج از خانه، می‌تواند محیطی صمیمی و مناسب برای گفتگو ایجاد کند. (مقدسی، بی‌تا)

گفتگوهای موثر نیاز به تقویت چندین مهارت دارد. این مهارت‌ها، شامل آموزش شنیدن و گوش دادن مشفقانه، توجه به صحبت‌های طرف مقابل، اجتناب از سخنان ملامتگر و تحکم‌آمیز است. همچنین، استفاده از شیوه‌های مانند داستان‌گویی و لطایف و ضرب‌المثل‌ها می‌تواند در انتقال پیام و ایجاد محیط صمیمی کمک کند. (کاظمی، ۱۳۹۹)

در حین گفتگو، توجه به نیازهای عاطفی و احساسی اعضای خانواده بسیار مهم است. والدین باید با نیازهای روانی یکدیگر و فرزندان آشنا باشند و با گفتگو و حرف زدن به دنیای آنها نزدیک شوند. این امر کمک می‌کند تا اعضا احساس پشتیبانی و حمایت از یکدیگر کنند و حس تنهایی و انزوا کاهش یابد. گفتگوهای آزاد و صادقانه باید به گونه‌ای باشد که از ایجاد تنش و دعوا جلوگیری کند. کرامت بخشی و حرمت دادن به اعضای خانواده، پرهیز از سخنان ملامتگر، استفاده از زبان محترمانه از مهمترین اصول در این زمینه هستند. تشویق اعضا به مشارکت و تعامل فعال در گفتگوها می‌تواند به ایجاد همبستگی و انسجام جمعی کمک کند. (پرنده، ۲۰۲۳) استفاده از فرصت‌های مختلف برای گفتگو، مانند بازی‌ها، تفریحات سالم، و تشکیل گروه‌های خانوادگی در فضای مجازی، می‌تواند در گسترش ارتباطات صمیمانه بین اعضای خانواده موثر باشد. این فرصت‌ها نه تنها باعث افزایش کیفیت گفتگوها می‌شود، بلکه در ایجاد یک محیط گرم و بدون تنش در خانه نیز کمک می‌کند. (زندى، بی‌تا).

۲-۱-۱- آموزش مهارت گوش کردن فعال

گوش دادن فعال یکی از بنیادی‌ترین مهارت‌های ارتباطی است که به طور قابل توجهی در بهبود روابط خانوادگی و زناشویی تأثیرگذار است. این مهارت به افراد کمک می‌کند تا نیازها، ترس‌ها و امیدهای یکدیگر را بهتر درک کنند و در نتیجه، احساس همدلی و همدردی بیشتری در روابط خود ایجاد نمایند.

در فرآیند گوش دادن فعال، خانواده‌ها از الگوهای ارتباطی مؤثر بهره برداری می‌کنند، تا با دقت بیشتری به احساسات و نیازهای یکدیگر پاسخ دهند و بدین ترتیب، روابط خود را تقویت می‌کنند. در هنگام گوش دادن، مهم است که با احترام و محترمانه به نظرات دیگران گوش دهید و از قطع کردن سخن آنها خودداری کنید. حضور فعال در مکالمات غیرکلامی و کلامی، توجه به نیازها و احساسات طرف مقابل بسیار مهم است. این شامل نگاه کردن به فرد، عدم انحراف توجه و استفاده از زبان بدن مناسب است. گوش دادن با دقت و تمرکز به نظرات و احساسات طرف مقابل از اصول مهم گوش دادن فعال است. این راهکار علمی کمک می‌کند تا افراد احساس شناخته شدن و تحت توجه

امر نه تنها به بهبود روابط خانوادگی کمک می‌کند، بلکه باعث افزایش سلامت و روان اعضای خانواده نیز می‌شود. (رجبی، بی‌تا).

در دنیای امروز، خانواده‌ها با چالش‌های متعددی مواجه هستند که می‌تواند تأثیرات منفی بر روابط و سلامت روان آن‌ها داشته باشد. غفلت خانواده‌ها از تربیت صحیح فرزندان و توجه به فرهنگ، منجر به تهاجم فرهنگی شده است. بنابراین، بازگشت به تربیت اصولی و صحیح باید اولویت اصلی خانواده‌ها باشد تا هویت و اصالت فرهنگی حفظ شود. (رازقی نصر آبادی، ۱۴۰۰)

کمپین‌های فرهنگی معمولاً با اهداف افزایش آگاهی عمومی، آموزش مهارت‌های زندگی و تقویت روابط خانوادگی طراحی می‌شوند. این کمپین‌ها می‌توانند به شکل کارگاه‌های آموزشی، سمینارها و برنامه‌های رسانه‌ای برگزار شوند. کارگاه‌های آموزشی شامل فعالیت‌های عملی و گروهی هستند که به شرکت‌کنندگان کمک می‌کند تا مهارت‌های جدیدی را یاد بگیرند. سمینارها نیز به ارائه اطلاعات علمی و تجربی در زمینه مسائل خانوادگی و اجتماعی می‌پردازند. (قناد، ۱۳۹۹)

شرکت در این برنامه‌ها تأثیرات مثبتی بر خانواده‌ها دارد. آن‌ها معمولاً دارای ارتباطات بهتر، توانایی مدیریت چالش‌ها و افزایش سلامت روان هستند. با توجه به چالش‌های روزافزون خانواده‌ها در عصر جدید، برگزاری کمپین‌های فرهنگی می‌تواند راهکاری مؤثر برای کاهش آسیب‌های رفتاری و تقویت روابط خانوادگی باشد. این کمپین‌ها نه تنها به بهبود کیفیت زندگی خانواده‌ها کمک می‌کند بلکه زمینه‌ساز رشد و توسعه فردی اعضای خانواده نیز خواهد بود. (رازقی، همان)

نتیجه‌گیری

در این تحقیق به بررسی چالش‌های موجود در خانواده‌ها و آسیب‌های رفتاری ناشی از آن پرداخته شد. خانواده به عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی، نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت و رفتار فرد ایفا می‌کند و آسیب‌های رفتاری آن می‌تواند تبعات جدی برای جامعه به همراه داشته باشد. با توجه به تغییرات سریع سبک زندگی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی عصر حاضر، ضرورت تقویت بنیان خانواده و پیشگیری از آسیب‌های رفتاری بیش از پیش احساس می‌شود.

سوال اصلی این تحقیق این است: چه راهکارهایی می‌توانند به کاهش آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر حاضر کمک کرده و بنیان این نهاد را تقویت کنند؟ پاسخ به این سوال شامل شناسایی و تحلیل جامع مشکلات خانواده، از جمله کاهش تعاملات مؤثر بین اعضا، اعتیاد به مواد مخدر و مشروبات الکلی، بی‌توجهی به نیازهای عاطفی، افزایش تعارضات خانوادگی و ضعف در انتقال ارزش‌های اخلاقی است. این آسیب‌ها نه تنها بر کیفیت زندگی خانوادگی تأثیر منفی می‌گذارند، بلکه می‌توانند به بروز

مشکلات رفتاری گسترده‌تر نیز منجر شوند. بنابراین، شناسایی راهکارهای عملی برای مقابله با این آسیب‌ها امری ضروری است.

تحقیق حاضر به روش توصیفی، آسیب‌های رفتاری خانواده در عصر جدید را مورد بررسی قرار داد. هدف از تحقیق، شناسایی راهکارهای مؤثر برای تقویت بنیان خانواده و پیشگیری از آسیب‌های رفتاری است. اهمیت این موضوع در این است که چالش‌های پیش‌روی خانواده نه تنها سلامت روانی و اجتماعی اعضای آن را تهدید می‌کند، بلکه به تزلزل بنیان‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه نیز منجر می‌شود.

با توجه به یافته‌های این تحقیق، می‌توان نتیجه گرفت: آموزش مهارت‌های زندگی، تقویت نقش سازمان‌های غیر دولتی، ایجاد محیط‌های امن و سالم، برگزاری برنامه‌های فرهنگی و هنری از جمله راهکارهای مؤثر برای کاهش آسیب‌های رفتاری در خانواده‌ها هستند. این اقدامات نه تنها به حفظ سلامت روانی اعضای خانواده کمک می‌کند بلکه به تقویت بنیان اجتماعی جامعه نیز منجر خواهد شد.

منابع

کتاب فارسی

- ۱- بی‌نا، آریشو متنی برنامه سمت خدا، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه، ۱۳۹۳.
- ۲- بی‌نا، بانک جامع مقالات انقلاب اسلامی ایران، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه، ۱۳۹۰.
- ۳- بی‌نا روز شمار تحقیق: شمسی؛ میلادی؛ قمری، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان، ۱۳۹۰.
- ۴- بی‌نا، فروغ مسجد (۸): مسجد و خانواده، قم: مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۱۳۹۳.
- ۵- بی‌نا، مدیریت خانواده، اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه، ۱۳۹۱.
- ۶- بی‌نا، مجموعه مقالات کنگره بازخوانی ابعاد شخصیتی امیرالمومنین علی علیه السلام، تألیف جمعی از محققان؛ با نظارت محمد علی رضایی، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات: دانشگاه آزاد اسلامی، پژوهشکده قرآن و عترت علیه السلام؛ اصفهان: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان، ۱۳۹۸.
- ۷- حسینی، مهدی. مشاوره و روان درمانی خانواده با رویکرد فرهنگ ایرانی، انتشارات آوای نور، تهران، ایران، ۱۳۹۷.
- ۸- خامنه‌ای، علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، انقلاب اسلامی، ۱۳۹۰.
- ۹- خبازی، محمد تقی، طالبی مقدم، سعید، فلسفه تربیت دینی و تربیت اخلاقی، چاپ اول، ۱۳۹۴.
- ۱۰- خطیب، مهدی، دانشمند مهارت‌های زندگی، موسسه علمی فرهنگی دارالحديث: پژوهشکده اخلاق و روانشناسی اسلامی، ۱۳۹۶.
- ۱۱- خلفی، مسلم، مجموعه قوانین پیشگیری از جرم، قم: نور السجاد، ۱۳۸۸.
- ۱۲- دانشمند، مهدی، تربیت، خانواده و سبک زندگی اسلامی، بی‌جا، بی‌تا.
- ۱۳- سجادی بافقی، حسین، مشاوره ازدواج و خانواده (نظریه‌ها و رویکردها)، چاپ دوم، انتشارات آوای نور، مکان تهران، ایران، ۱۳۹۵.
- ۱۴- شکوهی، مسعود، مهارت‌های زندگی در حج، تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۱.
- ۱۵- علی اکبری، محمد جواد، طلع عشق: گزیده‌ای از رهنمودهای رهبر معظم انقلاب اسلامی به زوج‌های جوان، ۱۳۹۲.
- ۱۶- معین، فرهنگ معین، ج ۱، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۱۷- مکارم شیرازی، ناصر، آرشیو دروس خارج فقه آیت الله العظمی مکارم شیرازی ۹۳، ۹۲، سایت مدرسه فقاقت، ۱۳۹۶.
- ۱۸- گودرزی، مدیریت و رهبری، مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه، ۱۳۹۱.

سایت‌ها و سایر مقالات

- ۱۹- افتخاری، جابر، درس پژوهی؛ چالش ها، پیامدهای و راهکارها، سال چهارم، شماره ۱۳، بهار ۱۳۹۷.
- ۲۰- امامی کاشانی، مؤسسه فرهنگی اجتماعی خط امان کاشان، نخستین جشنواره فرهنگی، ادبی و هنری خانواده طلاب "مشکات"، بی تا.
- ۲۱- امانی کلاریجانی، امرالله، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، بررسی جامعه شناختی آسیب های سازمان های مردم نهاد جوانان و عوامل موثر بر آن، ۱ مرداد ۱۴۰۱.
- ۲۲- بابایی، محبوبه، پژوهشکده مطالعاتی وقف و نیکوکاری، بررسی نقش سازمان های مردم نهاد در حوزه مسائل زنان و خانواده در توانمند سازی زنان در استان لرستان، بی تا.
- ۲۳- بی نا، ایمانور، آموزش یکپارچه معارف اسلامی، «راهکارهای نهادینه کردن اصل ایمان در فرزندان»، ۲۰۲۴.
- ۲۴- داود، زارعیان، برنامه های یک کانون مسجدی برای تحکیم بنیان خانواده، ۲۳ دی ۱۴۰۲، ۰۸:۵۸.
- ۲۵- رازقی نصر آبادی، ایسپا مرکز رصد فرهنگی، وضعیت ابعاد فرهنگی و اجتماعی خانواده در ایران، سه شنبه ۱۸ آبان ۱۴۰۰، ۲۳:۱۳.
- ۲۶- رازقی نصر آبادی، ایسپا مرکز رصد فرهنگی، وضعیت ابعاد فرهنگی و اجتماعی خانواده در ایران، سه شنبه ۱۸ آبان ۱۴۰۰، ۲۳:۱۳.
- ۲۷- رازقی، نادر، لطفی خاچکی، بهنام، تحلیل جامعه شناختی چالشهای بقا و پایداری سازمانهای مردم نهاد فعال در حوزه آسیب های اجتماعی با تأکید بر رابطه آنها با دولت، ۱۳۹۷/۰۲/۱۷.
- ۲۸- زندی، امیر، نقش بازی های خانواده در تقویت روابط بین اعضای خانواده، بی تا.
- ۲۹- شریفی، امیر، مجله جمع آوری منابع و مدیریت در خیریه ها، مطالب آموزشی، نقش سازمان های مردم نهاد در حل مسائل کشور، ۱۰ اردیبهشت.
- ۳۰- علی محمد، رجبی، انجمن خانواده و اینترنت، تاثیر رسانه های جدید بر خانواده، بی تا.
- ۳۱- غیاث الحسینی، ابراهیم، بنیاد علوم و معارف اسلامی، «نقش والدین در تربیت دینی فرزندان»، هفتم آذر ۱۳۹۲.
- ۳۲- کاظمی، علی، راه های ایجاد و تقویت گفتمان در میان اعضای خانواده، ۱۲:۱۱، ۱۳۹۹/۰۳/۲۴.
- محمدرضا، مقدسی، خانه تاب آوری، بی تا.
- ۳۳- مقدسی، محمد رضا، نقش سازمانهای مردم نهاد در تاب آوری اجتماعی چیست؟، شنبه ۱۲ اسفند ۱۴۰۲، ۰۸:۰۶.
- ۳۴- میلاد، پرنده، فن بیان در خانواده، ۲۳/۰۱/۲۰۲۳.

